

Separatum

SZERZETESRENDEK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN

*A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán
2014. augusztus 27–28-án rendezett
konferencia előadásai*

Szerkesztette
Karlinszky Balázs

Veszprém, 2015

A kötet előkészítését és megjelenését támogatta

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Lektorálta

Gárdonyi Máté, Hermann István, Horváth Richárd, Hudi József

Az összefoglalókat fordította, illetve nyelvileg lektorálta
Kupovits Andrea

Borítótervezés, nyomdai előkészítés
Gáty István

A borító Fuxhoffer Damján
Monasterologia c. kötete illusztrációinak
felhasználásával készült

© A tanulmányok szerzői, 2015
©Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár

ISBN 978-615-5471-04-9
ISSN 0238-7190

Kiadja a Veszprémi Főegyházmegye
Felelős kiadó: Márfi Gyula
Nyomdai munkálatok: OOK-Press Nyomda, Veszprém
Megjelent 300 példányban

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ.....	7
<i>Barabás Gábor</i>	
A PÁPAI KIKÜLDÖTT BÍRÓSÁG ÉS A SZERZETESRENDEK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN A KEZDETEKTŐL A 13. SZÁZAD KÖZEPÉIG.....	9
<i>Kertész Balázs</i>	
A BUDAI FERENCES KOLOSTOR TÖRTÉNETE 1444-IG.....	27
<i>Miskei Antal</i>	
A NAGYSZIGETI SZENT ÁBRAHÁM-MONOSTOR	45
<i>Varga Imre Kapisztrán OFM</i>	
A MAGYAR FERENCES PROVINCIA KORMÁNYZÁSA ÉS BELSŐ ÉLETE A 13. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN	65
<i>N. Vida Beáta</i>	
A LÖVÖLDI KARTHAUZI MONOSTOR TÖRTÉNETE.....	83
<i>Vörös Mátyás</i>	
A JOHANNITÁK SZEREPE CSURGÓ	109
<i>Boros Zoltán</i>	
A BAKONYBÉLI BENCÉS APÁTSÁG ARCHONTOLÓGIÁJA 1802–1950	133
<i>Forgó András</i>	
A ZIRCI APÁTSÁG POLITIKAI KÜZDELMEI A 18. SZÁZADBAN	147
<i>Fülöp Éva Mária</i>	
A MAGYAR BENCÉS KONGREGÁCIÓ KAPCSOLATA A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉVEL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL BIRTOKAINAK A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁST KÖVETŐ GAZDÁLKODÁSÁRA.....	161
<i>Riedel Júlia</i>	
A PIARISTA REND VESZPRÉMBEN ÉS MAGYARORSZÁGON MÁRIA TERÉZIA ÉS II. JÓZSEF URALKODÁSA ALATT.....	179

Siptár Dániel

SZERZETESSÉG ÉS BÚCSÚJÁRÁS A 18. SZÁZADI VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE
ÉSZAKKELETI RÉSZÉN – A MÓRI KAPUCINUSOK ÉS BODAJK KAPCSOLATA195

Tikovits József

A BUDAI KAPUCINUSOK LELKIPÁSZTORI SZOLGÁLATÁNAK BEMUTATÁSA
A „*HISTORIA PROMONTORIANA (1713–1763)*” ALAPJÁN (forrásismertetés).....213

Bartók Zsófia

AZ ÉRDY-KÓDEX CÉLKÖZÖNSÉGE.
NYELVEMLÉKKÓDEX A NYOMTATÁSOS TERJESZTÉS KÜSZÖBÉN 233

Bilkei Irén

A KÉSŐ KÖZÉPKORI ZALAI BENCÉS HITELESHELYEK SZEREPE AZ ÍRÁS ELTERJEDÉSÉBEN 249

Maczák Ibolya

LELKI VETEKEDÉS. ORLICS (ORLITZ) DÁNIEL (1698–1758) PIARISTA PÁLYAKÉPE261

Pintér Márta Zsuzsanna

SZÍNJÁTÉKOK A PÁPAI PÁLOS GIMNÁZIUMBAN A 18. SZÁZADBAN.....271

Szentgyörgyi Rudolf

GÖRÖG SZERZETESEK TIHANYBAN291

Cúthné Gyóni Eszter

CISZTERCEK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN 1950 ÉS 1958 KÖZÖTT.
A TITKOS RENDI SZERVEZET KIALAKULÁSA, MŰKÖDÉSE ÉS FELSZÁMOLÁSA 307

Hornyák Máté János

VESZPRÉMI ANGOLKISASSZONYOK HEJCÉN..... 333

Karlinszky Balázs

SZERZETESRENDEK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN 1914–1950 KÖZÖTT..... 349

Soós Viktor Attila

DOMONKOS SZERZETESK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE SZOLGÁLATÁBAN 1950 UTÁN 375

Tóth Krisztina

EGY SZERZETES A II. Vatikáni Zsinaton.
KLEMPA SÁNDOR KÁROLY OPRAEM Zsinati részvétele393

Varga Tibor László

„SZENT MARGIT SZENTTÉ AVATÁSA IDEJÉN KERÜLT KAPCSOLATBA EGYHÁZMEGYÉMMEL”
(Mindszenty József)413

Karlinszky Balázs

SZERZETESRENDEK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN
1914–1950 KÖZÖTT

A veszprémi római katolikus egyházmegye területén a korábbiakhoz hasonlóan a 20. század első felében is számos szerzetesrend működött. A közép-kor tekintetében a rendelkezésre álló adattárból kiválóan nyomon követhetők a területen otthonra talált rendek és megtelepedésük helyszínei.¹ Közismert továbbá, hogy a 16–17. században elsősorban a missziós céllal megtelepült szerzetesség tartotta fenn a katolikus hitéletet a hódoltsági területeken, de a rendek a plébániahálózat 18. század folyamán történt újjászervezéséig – és azt követően is – megkerülhetetlen szerepet játszottak az egyházmegyék életében.² A 19–20. századra vonatkozó, a sorba illeszthető hasonló alap kutatások azonban nem készültek.

Tanulmányomban azt vizsgálom, hogy a Dunántúl legnagyobb területű egyházmegyéjében a két világháború közötti „katolikus reneszánsz”³ a szerzetesrendek tekintetében mennyire éreztette hatását, illetve mely rendek voltak jelen, milyen feladatokat láttak el, és miként változott szerepvállalásuk mértéke a vizsgált bő három évtizedben. A vizsgálat alapját az országos és veszprémi katolikus sematizmusok adatsorai, illetve a szerzetesrendek működése felfüggesztésének évében az egyházmegyében visszamenőleg készített statisztika alkotják.⁴ Ezt két újonnan megtelepedő férfi és egy női rend – a kármeliták, a szerviták és a missziósnővérek – egyházmegyei jelenlétének szűkebb spektrumú áttekintése egészíti ki.

¹ F. ROMHÁNYI, 2000.

² Összefoglalóan lásd MOLNÁR, 2003., illetve Siptár Dániel több, témába vágó, illetve jelen kötetben szereplő tanulmánya: SIPTÁR, 2010., SIPTÁR, 2014.

³ ADRIÁNYI, 1974., , GERGELY, 1997., NYISZTOR, 1962., SZÁNTÓ, 1985. II. 579–608., különösen 592–596.

⁴ A továbbiakban másképp nem jelölt adatok forrásai az alábbi sematizmusok: Névár 1948., Sematizmus 1914, Sematizmus 1926, Sematizmus 1938, Sematizmus 1946, Sematizmus 1949. A statisztika: „Szerzetesrendek statistikája” VÉL I.1.44.a. 8400-24/1950. Az 1950. máj. elsejei állapotokra vonatkozó kimutatást szept. 22-én kérte be Badalik Bertalan püspök.

A szerzetesrendek külső kormányzásuk szerint feloszthatók exempt, a püspöki hatalom alól kivett és nem exempt szerzetekre. A rendek – ünnepélyes fogadalmat tett szerzetesek közössége (*ordo*) – mind exemptek, az egyszerű fogadalmas kongregációk és társulatok azonban csak kivételesen.⁵ A veszprémi egyházmegye területén megtelepedett férfi rendek valamennyien exemptek voltak. Az egyes szerzetesházak az adott rend szabályzatának megfelelően önálló szervezettel bírnak és tartományokba csoportosulnak, amelyeket a nagyobb előljárók (apát, prépost, tartományfőnök stb.) irányítanak. Ugyanakkor lelkipásztori ügyekben a területileg illetékes főpásztor, esetünkben tehát a veszprémi fennhatósága is érvényesült, a női közösségek esetében pedig lényegesen kiterjedtebb jogokkal rendelkezett a püspök.⁶ Röviden érdemes tehát fölvezetni a szerzetesi intézmények háttéréül szolgáló veszprémi egyházmegye 1914 és 1950 közötti történetét.⁷

A veszprémi püspökséget az első világháború első éveiben Hornig Károly bíboros vezette. Kormányzásának (1888–1917) vége egyúttal a hosszú 19. század alkonyát jelentette az egyházmegye életében. Utóda, Rott Nándor több mint két évtizedig állt a veszprémi püspökség élén (1917–1939). Kormányzása idején az egyházmegyének olyan új kihívásokkal kellett szembenéznie, mint a Tanácsköztársaság idején az egyházra potenciális veszélyt jelentő, épp ezért sajátos lelkipásztori igényeket támasztó pusztákon élő cselédség és a gyári munkásság körében végzett, illetve a balatoni nyaraló-pasztoráció (ún. rétegpasztorációk). A püspök az 1917-ben összeállított új egyházi törvénykönyvnek megfelelően egyházmegyei zsinatot tartott 1923-ban és 1934-ben.⁸ Időszakát az egyház számára megváltozott társadalmi-politikai konstelláció révén a dinamikus fejlődés jellemezte. Megélénkült a plébániai hitélet, illetve az egyesületi élet előbb az egyházközségek, majd az Actio Catholica révén. Kedvezően hatott a folyamatokra, hogy az egyházmegye területét nem érintették a trianoni határváltozások, ahogy a püspökség és a székeskáptalan birtokállománya is sértetlenül vészelte át az időszakot.⁹ A Rott Nándort követő főpásztorok szerencsés

⁵ BÁNK, 1960. 640.

⁶ A kánonjoggal harmonizáló egyházmegyei zsinati rendelkezések szerint elsősorban a szerzetesek rendházaikon kívül való életük, lelkipásztori tevékenységük, nyilvános (plébánia-) templomaik és ezek vagyonkezelése terén volt beleszólása működésükbe a püspöknek. Női közösségek főnöknői ezen kívül éves számadási kötelezettséggel is tartoztak a főpásztornak. (Zsinat 1934. 85. §.) A püspök szentelhetett növendékeket (91. §), adhatott kinevezést a szerzeteslelkészeknek (86. §), gyóntatási joghatóságot lelkipásztoraiknak (90. §) és felügyelte templomaik istentiszteleti rendjét (89. §). Rendházaikon kívül létesített szociális, oktatási és karitatív intézményeik csak írásbeli engedélyével működhettek (88. §).

⁷ Az egyházmegye 20. századi történetét összefoglaló tanulmány a vonatkozó feldolgozások ismertetésével: GÁRDONYI, 2010.

⁸ A veszprémi zsinatokra: GÁRDONYI, 2012., illetve GÁRDONYI, 2014.

⁹ A Vallásalap, az egri főkáptalan, a pannonhalmi bencés főapátság, a kalocsai érsekség és a zirci ciszterci apátság mellett a veszprémi püspökség és a székeskáptalan rendelkezett 1935-ben a legnagyobb hazai birtokállománnyal, együtt összesen közel 100.000 kat. holddal. GERGELY, 1997. 298.

esetben is csak néhány évet tölthettek a veszprémi püspöki székhelyen, így a kor-
szak veszprémi egyháztörténetében lényegében püspöksége tekinthető meg-
határozónak. Tóth Tihamér betegsége miatt 1939 első felében alig két hónapig
állt az egyházmegye élén. Utóda az a Czapi Gyula lett, aki 1943-tól egri érsek-
ké is előlépett, de Veszprémet mint apostoli kormányzó irányította 1944-ig.
Az őt követő Mindszenty József elődjéhez hasonlóan folytatta a plébániaszer-
vezés munkáját, azonban tevékenységét részben fogsága, részben pedig a front
1944 decemberétől 1945 márciusáig az egyházmegye területén történő átvo-
nulása akadályozta. Bánáss László 1945-től apostoli kormányzóként, 1946-tól
pedig püspökként vezette az egyházmegyét 1949-ig. A korábbi debreceni plébá-
nós a kommunista hatalom kiépülésének éveiben igyekezett a megváltozott
körülmények közepette is feladatot találni a létszámában folyamatosan növekvő
egyházmegyei papságnak, illetve az iskolák államosítása után létalapjukat
elvesztő szerzetes paptanároknak. Utóda a püspökségben bő két évszázad eltel-
tével ismét egy szerzetes, Badalik Bertalan lett. Időszaka a hazai és a veszprémi
egyháztörténet legmélyebb válságának idejére esett: a sors furcsa fintoraként
éppen az ő püspökséges idején, 1950-ben számolták fel a szerzetesrendeket,
államosították a szociális intézményeket, majd 1951-ben a megmaradt plébá-
niai földek kisajátítására került sor, végül 1952-ben a veszprémi szemináriumot
is bezáratta a rezsím. Maga a főpásztor is akadályoztatva volt feladatai ellátásá-
ban internálása miatt 1957-től egészen 1965-ben bekövetkezett haláláig.

A történeti keretek ismertetése után az alábbiakban az egyházmegye terü-
letén 1914 és 1950 között jelen lévő vagy újonnan megtelepedett férfi és női
szerzetesrendek számbavétele olvasható.

*Férfirendek*¹⁰

A *Csornai premontrei kanonokrend* (Ordo canonicus regularis Praemonstra-
tensis) két rendházzal bírt az egyházmegyében, Keszthelyen és Türrén. Keszthelyen elemi iskolát és gimnáziumot tartottak fenn, Türrén a volt prépost-
sághoz tartozó plébániát látták el. Az egyházmegyében működő premontrei
szerzetesek létszáma 1914-ben 13, 1948-ban 18 fő volt.

A *Pannonhalmi Szent Benedek Rendnek* (Congregatio Hungarica Ordinis
Sancti Benedicti) Pápán, Tihanyban és Zalavárott volt közössége: előbbi a
Szent Mór katolikus gimnáziumhoz csatolt ún. székház, utóbbi kettő pedig
apátság volt. A pannonhalmi főapátsághoz tartozó négy hazai apátság közül
kettő tehát a veszprémi egyházmegye területén feküdt. A bencések 1914-ben
kilenc (Aszfő, Balatonendréd, Csácsbozsok, Kapoly, Nagyrada, Tihany, Zala-

¹⁰ A férfi szerzetesrendek sorrendje az 1917-es kánonjogi kódex 491. kánonját, illetve ennek
megfelelően az egyházmegyei sematizmusok sorrendjét követi. Vö. GERGELY, 1997. 180.

apáti, Zalavár, Zamárdi), 1949-ben tizenhárom (az újak: Balatonfüred-fürdő, Dáka, Esztergály, Pápa – Szent Benedek) egyházmegyei plébániát láttak el.¹¹ Az egyházmegyében található három bencés intézményben és az általuk gondozott plébániákon 1914-ben 21, 1948-ban 31 szerzetes élt.

A *Ciszterci Rend Zirci Kongregációjának* (Congregatio Zircensis S. Ordinis Cisterciensis) központja a veszprémi püspökség területén feküdt. Az egyházmegye területén iskolát nem tartottak fenn, ellátták ugyanakkor tizenegy plébánia (Bakonykoppány, Bakonynána, Borzavár, Lókút, Magyarpolány, Nagyesztergár, Nagytevel, Olaszfalu, Porva, Tósokberénd, Zirc) és egy lelkeszség (Borsodpuszta) lelki gondozását. Szerzeteseik 1914-ben 18, 1948-ban a főapáttal együtt 24 főt számláltak.¹²

A *Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány* (Provincia S. Mariae Ordinis Fratrum Minorum) a ciszterciekhez hasonlóan megerősítette jelenlétét az egyházmegye területén. Nyolc korábbi rendházukat, amelyek a püspökség jelentősebb városaiban (Nagykanizsa, Pápa, Sümeg, Veszprém), egy községében (Nagyatád), illetve búcsújáróhelyein (Andocs, Bucsuszentlászló, Felsősegesd) létesültek, egy újabb házzal (Nagykanizsa, Magyarok Nagyasszonya, 1941-ben) és egy hospiciummal (Káptalanfüred, 1947-ben) bővítették.¹³ Ferences lelkipásztor szolgált 1914-ben öt helyen (Andocs, Bucsuszentlászló, Felsősegesd, Nagyatád, Nagykanizsa – Szent József), 1949-ben pedig az előbbieken kívül további négy plébánián (Alsóörs, Felsőörs, Nagykanizsa – Magyarok Nagyasszonya, Zalavég). Bár a hitoktatásban részt vállaltak, rendi fenntartású iskolájuk nem volt az egyházmegyében. 1914-ben 48, 1948-ban 51 szerzetes élt a veszprémi püspökség területén található ferences intézményekben.

A *Sarutlan Kármelita Atyák* (Ordo Fratrum Discalceatorum B. Mariae Virginis de Monte Carmelo) a vizsgált időszakban telepedtek meg az egyházmegye területén. Keszthelyen 1926-ban nyertek főpásztori engedélyt megtelepedésükre, ahol később a rendi szeminárium is létesült. 1944-ben plébánia alapítására kaptak engedélyt Mindszenty József püspöktől Keszthelyen a szeminárium mellett. A második világháború után Pápakovácsi–Attyapusztán hozták létre a magyarországi rendtartomány rövid életű remeteségét. Az 1948-as országos névtár szerint 14 kármelita atya élt a két intézményben a püspökség területén.

A *Szervita rend* (Ordo Servorum Mariae) 1940-ben telepedett meg Súron, ahol ellátták a helyi és a csatкаи búcsújáróhely plébániáit.¹⁴ 1948-ban a rendházban 5 szerzetes élt.

¹¹ Balatonfüred-fürdő, Dáka és Pápa nem teljes jogú plébánia, hanem kurácia volt, az egyházmegye területébe ékelődő bakonybéli plébánia pedig a pannonthalmi nullius apátsághoz tartozott.

¹² A működését 1946-ban megkezdő borsodpusztai perjelségben 1950-ben 4 fő élt. CÚTHNÉ GYÖNI, 2014. 58.

¹³ Káptalanfüredi megtelepedésükre engedélyt 1946-ban kaptak: VÉL I.1.44.a. 1692/1946.

¹⁴ Korábbi előzmények után a plébánia és a lelkeszségek átadása: VÉL I.1.44.a. 3740/1940. és 3995/1940.

A *Betegápoló Irgalmasrend* (Ordo Hospitalarii S. Joannis de Deo) pápai rendháza és kórháza a 18. század közepén, 1757-ben létesült. Korszakunkban 1921-től előbb mint nyilvános jellegű, majd 1931-től mint kórház működött 183 ágygal. 1948-ban három felszentelt szerzetes-pap és négy növendék mellett öt fogadalmat tett orvos, gyógyszerész és betegápoló élt a rendházban.¹⁵ Létszámuk a vizsgált időszakban 6 és 10 között mozgott.

A *Jézus Társasága* (Societas Jesu) nagykapornaki rendháza ellátta a helyi plébániát,¹⁶ illetve az 1946-os veszprémi sematizmus szerint ekkor Enyingen és a zalaudvarnoki kurácián is jezsuita páter szolgált. Az irgalmasokhoz hasonlóan létszámuk nem mutat egyértelmű emelkedést, 11 és 15 fő között mozgott. 1948-ban 14 jezsuita páter élt itt. (A Kaposvárott 1948 májusától jelen lévő jezsuita atyák száma ebben nem szerepel.¹⁷)

A *Kegyestanítórend* magyar rendtartományának (Scholae Piaae) Trianon utáni tíz hazai gimnáziumából kettő, a veszprémi és a nagykanizsai esett az egyházmegye területére. A korábbi nyolcosztályos gimnáziumok mellett az 1945-ös oktatási reformot követően szervezetileg általános iskolákkal is bővült a két oktatási intézmény. A piaristák ezen kívül a mernyei rendházban voltak még jelen az egyházmegyében.¹⁸ Felosztatásuk előtt, 1949-ben lelkipásztori feladatot láttak el egy plébánián (Nagykanizsa – Szent Imre), illetve kiségitettek Paloznakon, Zalamerenyén, valamint a szenyéri kurácián. Szerzeteseik létszáma 1914-ben 26, 1948-ban 45 fő volt

Az egyházmegye területén 1914-ben jelen lévő rendek közül a ciszterciek és jezsuiták egy-egy új rendházat hoztak létre (Borsodpusztán, illetve Kaposvárott), míg a rendek abolíciójáig a mariánus ferences szerzetesek nyolc rendházuk mellé további kettőt létesítettek (Nagykanizsán, illetve Káptalanfüreden). A veszprémi püspökség területére két új rend érkezett az első világháborút követően. A kármeliták Keszthelyen és Pápakovácsiban, a szerviták pedig Súron hozták létre szerzetesi intézményeiket. A gyarapodás 1914-hez képest a rendházak tekintetében 27%-os volt.

A férfi rendeknek a lelkipásztorkodásban történő részvételük jelentékenyebb mértékben bővült, bár a szerzetesrendek kegyúri plébániáinak száma csak minimálisan emelkedett. A bencés apátságok közül a zalavári Csácsbozsoknak, Nagyradának, Zalaapátinak és Zalavárnak, a tihanyi Aszófőnek, Balatonendrédnek, Kapolynak, Tihanynak és Zamárdinak, illetve az első világháború után

¹⁵ Névtár 1948. 297.

¹⁶ Uralkodói adomány révén a nagykapornaki egykori bencés apátság 1858-ban került a jezsuiták tulajdonába. PETRUCH, 1992. I. 277.

¹⁷ Letelepdedési engedélyük: VÉL I.1.44.a. 226-201/1948. Kaposvári rendházuk a Kerkai Jenő nevével összekapcsolódó ún. „somogyi kísérlet” bázisául szolgált. Vö. GÁRDONYI, 2006.

¹⁸ 1807-ben jutottak a kegyesrendiek a volt székesfehérvári örkanonokság („Custodiatús”) javadalmához. Jelentőségét mutatja, hogy a rend birtokállományának több mint 93%-a a mernyei uradalomban feküdt. GÁRDONYI, 2007. 102–103.

a pannonhalmi főapátság Pápakovácsinak volt a kegyura.¹⁹ A zirci ciszterek hét plébánia patrónusai voltak, ezek Bakonykoppány, Magyarpolány, Nagytevel, Olaszfalu, Porva, Tósokberénd és Zirc. A türjei premontrei prépostsághoz a helybeli plébánia, a klosterneuburgi Szent Ágoston kanonokrendi prépostsághoz pedig Súr tartozott.²⁰ A piaristák négy plébánia kegyurai voltak Somogyban, így Attalán, Göllén, Mernyén és Taszáron. A jezsuita rend a kapornaki volt a bencés apátság birtokait megkapva Nagykapornak patrónusa volt. Az 1945. évi földosztással, a kegyuraság alapját képező javadalom felszámolásával a kegyuraságok egyházjogilag megszűntek vagy működésük felfüggesztődött.²¹

Nagyobb mértékű emelkedés tapasztalható a rendek lelkipásztori szolgálata révén ellátott plébániák számában. A ciszterciek tizenegy, a bencések kilenc, a ferencesek öt, a jezsuiták és a premontreiek egy-egy plébániát láttak a második világháborúig. A zirci esperesi kerület elöljárója mindenkor ciszterci szerzetes volt. A háború után szerepet vállaltak a lelkigondozásban a kármelita, a piarista, a szervita és a verbita²² atyák is. A szerzetesek által ellátott plébániák esetében e tevékenység bővülése 39%-os volt. Mivel az egyházmegye plébániáinak száma is bő negyedével (28%) gyarapodott, így a rendek lelkipásztori tevékenységének nagyságrendje a plébániák ellátása tekintetében alig változott. A veszprémi püspökség plébániái közül 1914-ben 12,7%-ot, 1949-ben 13,4%-ot gondoztak szerzetesek.

Nagyobb előrelépés történt az egyházmegye területén élő férfi szerzetesek számában. Bár az 1946-os és 1949-es veszprémi sematizmusban nincs kimutatás a püspökség területén élő rendtagokról, az 1948-as országos névtár adatai alapján számuk 1914-gyel összevetve valamivel több mint 40%-kal nőtt.²³ Az egyházmegyes papok száma ezzel párhuzamosan 18%-kal emelkedett.²⁴

¹⁹ Pápakovácsi kegyurasága gr. Somogyi Ilona 1922. márc. 7-én bekövetkezett halála után a bencés renddel kötött megállapodás szerint a főapátságra szállt. VÉL VI.115. Historia Domus II.

²⁰ Rott püspök 1930-ban történt felhívására a prépost 1932-ben lemondott prezentálási jogáról: VÉL I.1.44.a. 300/1930. és uo. 2010/1932. Az 1917-es CIC 1451. kánon 1. §-a felszólította a helyi ordináriusokat, hogy a kegyurak jogaikról, de legalább ezek közül a legfontosabbnak számító bemutatási jogukról mondjanak le. Mivel Magyarországon a plébániák anyagi fenntartásában jelentős szerepet játszott a kegyuraság intézménye, ezért a Magyar Püspöki Kar a rendelkezés alól 1929-ben felmentésért folyamodott a Szentszékhez, amit meg is kapott. ERDŐ, 1988. 697–698.

²¹ ERDŐ, 1988. 705. VÖ. BÁNK, 1960. 620–630. 630.

²² A felsorolt három renddel ellentétben a verbiták nem szerzetesrendként, testületileg, hanem egyénileg vállaltak szerepet a pasztorációban. Dömötör István verbita atyát 1944. nov. 8-án inkardinálta Mindszenty püspök az egyházmegyei papság sorába. (VÉL I.1.44.a 5456/1944.) November 17-én a felállítandó pénzesküti (ma Hárskút) helyi káplánság vezetésével bízta meg Dömötört főpásztora, elöljárója pedig a lókúti ciszterci esperes-plébános, Antalfi Euszták lett. (uo. 5682/1944.)

²³ A kármelitáknál és a ferenceseknél a novíciusokat, illetve utóbbiaknál a laikus testvéreket is figyelembe vették a sematizmus összeállításakor. Egyetlen esetben, 1938-ban a ciszterci novíciusokat is összeszámolták, más névtárban azonban nem szerepelnek, így jelen összesítésünk némileg torzít. 1938-ban egyébként 13-an tanultak Zircen, nagyságrendileg tehát hasonló számmal lehet bővíteni tehát az egyházmegyében élő szerzetesek számát a többi esztendő esetében is.

²⁴ A veszprémi szeminárium kispapjainak száma megkétszereződött, 1929 után volt olyan év,

Az országban jelen lévő férfirendek közül az egyházmegyében ugyanakkor nem lelt otthonra a püspökséghez erős hagyományokkal kötődő kapucinus, pálos és domonkos rend, továbbá a ferencesek Kapisztrán Szent Jánosról nevezett ága, a minoriták, a baziliták, valamint az újabb alapításúak közül a kalazantinusok, a lazaristák és a szaléziak sem. Bár időről időre felmerült meghívásuk, különböző okok miatt egyik próbálkozás sem vezetett eredményre.²⁵

A férfi szerzetesrendek esetében a vizsgált időszakban az alábbi táblázatban bemutatott bővülés volt megfigyelhető:²⁶

	1914	1926	1938	1946	1949	1950
Megtelepedett rendek száma	7	7	8	9	9	
Rendházak száma	19	19	20	23	26	
Szerzetesrendek kegyúri plébániái	23	24	24	–	–	
Szerzetesrendek által ellátott plébániák	27	27	27	37	44	
Szerzetesek lelkipásztori szolgálatban	29	32	45	56	111	
Egyházmegyei plébániák száma	228	245	258	314	329	
Egyházmegyes papok száma	354	352	416	439	430	
Férfi szerzetesek száma	145	198	230	n.a.	246	281

*Apácarendek*²⁷

Páli Szent Vince Szeretet Leányai Társulata (Irgalmas Nővérek, Societas Filiarum Caritatis Sancti Vincentii a Paulo) szerteágazó karitatív tevékenységet folytatott. Részt vállaltak az oktatásban, a betegápolásban, illetve árvaházakat és szeretetotthonokat tartottak fenn a különböző testi és szellemi fogyatékkal élők számára, de a márianosztrai – ekkor még női – fegyház is a rend gondozása alatt állt. Az egyházmegye területén a nővérek legismertebb intézményei a komplex leánynevelést biztosító ún. Ranolder-intézetek voltak,

amikor 82 hallgatója volt az intézménynek. Vö. GÁRDONYI, 2010. 281.

²⁵ A veszprémi Szent Margit-templom építésével párhuzamosan például felmerült, hogy a később plébániává fejlesztendő egyházközséget a kapucinusok, majd a szaléziak lássák el. Végül egyik rend sem telepedett meg a városban. KARLINSZKY, 2009. 31.

²⁶ A férfi szerzetesek száma esetében az 1949. évi adat valójában az 1948. évi országos katolikus névtárból származik, míg az 1950. évi forrása: VÉL I.1.44.a. 8400-24/1950.

²⁷ A női rendek esetében a felsorolás az eltérő névváltozatok és a férfirendekéhez hasonló „bevett” sorrend híján egyházmegyei megtelepedésük időrendjét követi.

amelyeket Ranolder János püspök (1849–1875) alapított Veszprémben (1854), Pápán (1864), Tapolcán (1872), Kaposvárott (1873) és Keszthelyen (1875–1885).²⁸ Az intézetekben elemi és polgári iskola, óvoda és napközi otthon működött. Oktatási intézményt, jellemzően ugyancsak elemi iskolát, de több esetben óvodát és napközi otthont tartott fenn a rend Gelsén (1941²⁹), Kéthelyen (1871), Lengyeltótiiban (1890), Mesztegnyőn (1872), Mosdóson (1907), Várpalotán (1876) és Zalaapátiban (1890). Ezen kívül kórházakban vállaltak betegápolást Kaposvárott, Keszthelyen, Nagykanizsán, Tapolcán és Veszprémben, illetve a szeretetotthon lakóit gondozták Pápán.³⁰ Működésük bővülését 1914-hez képest gelsei szerepvállalásuk, illetve keszthelyi, pápai és tapolcai kórházi tevékenységük jelentett. 1950-ben nem kevesebb, mint 250 nővér élt a veszprémi püspökség területén.

A Ward Mária alapította *Angolkisasszonyok Szűz Mária Intézete* (Virgines Anglicanae, Institutum B. M. V.) hazánkban kizárólag leányneveléssel és tanítással foglalkozott. Veszprémben Ranolder püspök telepítette le őket 1860-ban.³¹ A vizsgált időszakban tanítónőképzőt, leánygimnáziumot, kereskedelmi középiskolát és általános iskolát tartottak fenn a püspöki székhelyen. Az 1949-es sematizmus szerint ezen kívül Ajkán, Csopakon, Városlődön és Zicsen tevékenykedtek angolkisasszonyok.³² Létszámuk 1914-ben 31, 1948-ban 43, 1950-ben 69 fő volt.

Az *Isteni Szeretet Leányai Társulata* (Societas Filiarum Divinae Caritatis) középosztálybeli, illetve szegény gyermekek nevelésével, valamint a háztartási alkalmazottak lelki és testi gondozásával foglalkozott. 1914-ben négy zárdában (1875: Toponár, 1876: Berzence, 1902: Zirc, 1911: Marcali) 33 nővér élt. A háborús években további három településen (Karád, Szőlősgyörök, Veszprém), illetve a háború után Tabon telepedtek meg. 1948-ban 49, 1950-ben 46 nővér élt az egyházmegye területére eső nyolc zárdában; a veszprémi négy majd hat nővér nem alkotott házat, a szeminárium háztartását vezették.

A soproni székhelyű *Isteni Megváltó Leányai Kongregációja* (Congregatio Filiarum Divini Redemptoris) nőneveléssel, oktatással és ápolással foglalkoztak. Bár a rend széles körben elterjedt – 1948-ban 78 házuk volt az országban – az egyházmegye területén folyamatosan mindössze Nagykapornakon voltak jelen (1885-től). Itt óvodát és általános iskolát működtettek 5 nővérral.

²⁸ Részletesebben: TAKÁCS, 1987. 43–74.

²⁹ Letelepedési engedélyük: VÉL I.1.44.a. 4169/1941.

³⁰ Ezek egyetlen kivétellel – Nagykanizsa – egybe esnek az egyházmegye területén működő Ranolder-intézetekkel. Figyelembe véve azonban, hogy kórházak értelemszerűen a nagyobb településeken létesültek, s Ranolder püspök is éppen egyházmegyéje városaiban hozta létre a nővérek oktatási intézményeit, a helybeli nővérek kórházi feladatvállalása bár nem feltétlenül tervezett, de mindenképpen kézenfekvő megoldás volt.

³¹ TAKÁCS, 1987. 54–55.

³² Letelepedési engedélyeik Ajkán: VÉL I.1.44.a. 8500-58/1948., Csopakon: uo. 8500-68/1948, Városlődön: uo. 8500-44/1948 és 8500-53/1948. és Zicsen: 8500-55/1948. Az 1950-es statisztika szerint Nágocsra is jelen voltak.

Egy évvel később, az 1949-es veszprémi sematizmus szerint már Padragon és Zalaszabaron is megtelepedtek.³³

A *Páli Szent Vincéről Nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek* (Congregatio Sororum Caritatis de Szatmár) egyetlen egyházz jogilag elismert egyházmegyei intézménye 4 nővér munkájával a pápakovácsi iskola és óvoda fenntartásában játszott szerepet 1885-től kezdődően. Ábrahámhegyen 1944-től bő egy évet tartózkodtak: egy végrendelet értelmében a gyermeknyaraltatásban kaptak szerepet, azonban főpásztori engedély híján végül 1945 őszén távoztak a községből.

A világszerte elterjedt, *Szent Keresztről Nevezett Irgalmas Nővérek* (Keresztes Nővérek, Sorores Congregationis de Sancta Cruce) már az első világháború előtt jelen voltak az egyházmegyében. Leányneveléssel, oktatással és betegápolással foglalkoztak Somogyvároton (1888) és Nagyberényben (1899), 1914-ben még 6 nővérrel. 1923-ban Nagyatádon, 1928-tól Hévízszenandrason, 1940-ben Sümegen telepedtek meg.³⁴ 1938-ban a négy településen 23 nővér dolgozott. Az 1948-as országos névtár szerint Reziben is részt vállaltak az iskola működtetésében, míg az 1949-es veszprémi sematizmus szerint újabb két somogyi községben, Csokonyavisontán és Lábodon is jelen voltak.³⁵ 1950. május elsején Reziben már nem, Ötvöskönyiben viszont éltek nővéreik, összesen ekkor az egyházmegyében 7 helyen 46 személy.³⁶

A betegápolással foglalkozó *Assisi Szent Ferenc Leányai* (Congregatio Filiarum S. Francisci Assisinati) rend alapítói 1892-ben telepedtek meg Magyarországon. Az 1900-ban megnyílt zirci kórházban hamarosan a nővérek vették át a betegápolói feladatokat.³⁷ Létszámuk 1914 és 1938 között 5 és 7 között mozgott, 1950-ben pedig már 13-an teljesítettek itt szolgálatot.

A Farkas Edit és Prohászka Ottokár nevéhez köthető, széleskörű szociális, karitatív és oktatási tevékenységet folytató *Szociális Missziótársulat* (Societas Missionis Socialis) 1908-ban alakult Magyarországon. A veszprémi egyházmegyében előbb Balatonbogláron (1925), majd Nagykanizsán (1927) telepedtek le.³⁸ Mindkét településen missziósházát és napközi otthont tartottak fenn, ezen kívül Kanizsán az egyházközségi iroda irányítása is feladatuk volt.

³³ Megtelepedésükre Padragon: VÉL I.1.44.a. 8500-69/1949, illetve Zalaszabaron uo. 8500-61/1948. Mernyén 1935-ben telepedtek meg, ahol a piarista birtokközpontban élő néhány páter ellátásában működtek közre. Letelepelési engedélyük: uo. 3813/1935. Őket a településen később a szalvátor nővérek váltották fel.

³⁴ Nagyatádon a néhány évvel korábban, 1921-ben megtelepült orsolyitákat váltották a község elemi iskolájában. Az orsolyiták letelepelési engedélye: VÉL I.1.44.a. 3002/1921. Hévízi megtelepedésükre vonatkozóan püspöki jóváhagyást nem találtam. 1932. febr. 12-én kaptak először engedélyt szentmisék tartására: VÉL I.1.44.a. 595/1932. Sümegi letelepedésükre: VÉL I.1.44.a. 2834/1940.

³⁵ Letelepelési engedélyük Rezire: VÉL I.1.44.a. 8500-22/1947., Csokonyavisontára: uo. 166-8/1948. és Lábodra: uo. 156-11/1948.

³⁶ VÉL I.1.44.a. 8500-24/1950.

³⁷ HORVÁTH, 1930. 233–234., 243.

³⁸ VÉL I.1.44.a. 3161/1925. és uo. 942/1927.

1936 és 1940 között rövid életű közösséget szerveztek Karádon, ahol a községi óvodát vezették. Az 1938-as sematizmus szerint 13 nővér szolgált a három házban, 1948 pedig a két településen összesen 10. 1950-ben a nővérek száma 16 volt, és további 17 újonc élt a boglári noviciátusban.

A veszprémi egyházmegyében, Külsővaton volt a központja a *Premontrei Női Kanonokrendnek* (Congregatio Canonissarum III. Ordinis Praemonstratensium). A rendet Ráday Sebestyén jászói premontrei kanonok szervezte újjá 1927-ben, és Szentgyörgyi Ignác plébános telepítette le a nővéreket a községben.³⁹ Középkori rendi előzmények után 1938-ban Somlóvásárhelyen, majd Bakonyoszlopon, Csurgón és Nyárádon is rendházuk nyílt.⁴⁰ Az 1950-ben történt felosztás idején 11 rendházukban 70 nővér élt – ebből 40 személy 7 helyen az egyházmegyében –, akik a települések iskoláiban, óvodáiban, illetve a kántori szolgálatban vállaltak feladatot.

A *Krisztus Királyról nevezett Népművelő Testvérek Társaságát* Rott Nándor püspök alapította 1927-ben, központjukat Szmracsányi Lajos egri érsek a Szolnok megyei Pusztamonostoron hozta létre. A sematizmusokban veszprémi egyházmegyei jelenlétük ugyan nem fogható meg, de anyaházuk Tabon működött 1928-tól, ahol 1930-ban került sor az első rendi káptalan megtartására.⁴¹

A *Miasszonyunkról Nevezett Női Kanonok- és Tanítórend* (Congregation Notre Dame) nagykanizsai rendházát 1933-ban alapította a zalaegerszegi zárda. A rend magyarországi zárdái önállóak voltak, leányneveléssel és tanítással foglalkoztak. A kanizsai zárda 1939-ben önállósult,⁴² 1943-ban nyílt meg noviciátusa. 1948-ban általános iskolát, gimnáziumot, leánylíceumot és internátust vezetett a 6 aktív és 1 nyugalmazott nővér 2 laikus testvér részvételével. Az újoncházban 3 novícia és 13 jelölt élt.⁴³

A hazai alapítású, P. Oslay Oswald volt ferences tartományfőnök kezdeményezésére létrejött *Szegénygondozó Nővérek* (Sorores Pauperibus Succurrentibus) rövid működési idejük alatt 37 szerzetesházat alapítottak. Elsősorban a városokban telepedtek meg, ahol a települési önkormányzatok a szegénygondozás ellátását bízták rájuk. Így Veszprémben a Vass József szegényházban dolgoztak nővérek 1935-től,⁴⁴ ahol az intézményi ellátáson kívül bekapcsolódtak a szeretetház falain kívül folytatott egyéb szociális akciókba. 1950-ben 4 nővérük élt Veszprémben.

³⁹ Működésük márc. 25-én kezdődött meg a településen: VÉL I.1.44.a. 1401/1927.

⁴⁰ A kolostor átvétele Somlóvásárhelyen: VÉL I.1.44.a. 5990/1938. Letelepedési engedélyük Bakonyoszlopra: uo. 121-15/1948., Csurgóra: uo. 251-114/1948., Nyárádra: uo. 251-113/1948. Az 1949-es veszprémi sematizmusban nem szerepelt bánokszentgyörgyi rendházuk, amelyre előző évben kaptak letelepedési engedélyt: uo. 251-117/1948.

⁴¹ GALCSIK, 2007. 287–288., illetve VÉL I.1.44.a. 4801/1929., 708/1930.

⁴² Házalapításuk: VÉL I.1.44.a. 2507/1939.

⁴³ 1950-ben a kanizsai nővérek száma összesen 19 volt. rajtuk kívül Balatonedericsen 5 Notre Dame nővér élt.

⁴⁴ Letelepedési engedélyük: VÉL I.1.44.a. 5784/1935.

A *Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek* (Sorores Pauperes Scholares in Nostra Domina) az egyházmegye somogyi részein telepedtek meg. Előbb 1936-tól Fonyódon, majd Igalon és Balatonlellén folytattak oktatói-nevelői tevékenységet.⁴⁵ 1948-ban a fonyódi rendházban 21 tanító- és házinővér dolgozott a polgári, illetve az általános iskolában, valamint az internátusban; Igalon ekkor az iskolában és az óvodában 6, Balatonlellén pedig szintén az iskolában 5 nővér működött. 1950-ben létszámuk két taggal 30-ra csökkent.

A *Jézus Isteni Szívéről Nevezett Kármelita Nővérek Kongregációja* (Sorores Carmelitae a Divino Corde Jesu) jellemzően a gyermekgondozásban működtek. Szegény és elhagyatott gyermekek számára létesítettek házakat, továbbá napközi otthonokat és óvodákat működtettek. Az egyházmegye területén 1950-ben 16 nővér élt, akik 1937-től Berhidán tartottak fenn óvodát és napközit.⁴⁶

Az *Isteni Üdvözítő Nővérek* (Salvator Nővérek – Sorores Divini Salvatoris) oktatással, betegápolást, illetve férfi papi és szerzetesi közösségek háztartásának vezetését végezték. A veszprémi egyházmegye területén 1938-ban telepedtek meg Mernyén, ahol a piarista rendház ellátását vállalták.⁴⁷ 1950-ben hat nővér élt itt.

A hazai, jezsuita alapítású *Jézus Szíve Népleányai Társulat* (Societas Jesu Cordis) kiterjedt tevékenységet folytatott az oktatástól, könyvterjesztéstől és a lelkigyakorlatos házak működtetésén át a szívgárdák, illetve a leány- és asszonyszövetségek szervezéséig. Az egyházmegyében 1942-ben Balatonfüreden telepedtek meg második világháború idején, ahol az iskolai oktatásban működtek közre.⁴⁸ 1950-ben 5 rendtaguk élt a településen.

A *Legszentebb Üdvözítő Leányai Kongregációjához* (Congregatio Sororum Filiarum a Sanctissimo Salvatore) tartozó nővérek 1943-ban érkeztek Mezőszilasra.⁴⁹ 1948-ban hárman folytattak oktatási tevékenységet a helyi iskolában és az óvodában. Az 1949-es veszprémi névtár és az 1950-es statisztika szerint a pápai kórházban 6 nővér révén vállaltak tevékeny szerepet a betegápolás munkájában.

A *Szervita Nővérek Magyar Kongregációja* (Sorores Congregationis Servarum B. M. V.) 1943-ban az egyházmegyében Csóton talált otthonra,⁵⁰ ahol

⁴⁵ Letelepedési engedélyük Fonyódra: VÉL I.1.44.a. 2988/1936., Igalra: uo. 2772/1945, Balatonlellére: uo. 4137/1946.

⁴⁶ Lakath János 1923-ban hagyta a rendre berhidai birtokát árvaház céljára. A végrendelkező 1924. júl. 19-én hunyt el. (VÉL I.1.44.a. 4467/1924.) Különböző nehézségek miatt az otthon végül csak 1937-ben nyílt meg. Névtár 1948. 328.

⁴⁷ Letelepedési engedélyük: VÉL I.1.44.a. 4652/1938.

⁴⁸ 1942-ben számukra ideiglenes használatra átengedett papi üdülőről olvashatunk: VÉL I.1.44.a. 3556/1942.

⁴⁹ Megtelepedésük: VÉL I.1.44.a. 2409/1943.

⁵⁰ Letelepedésükre főpásztori „elvi” engedély az egyházközséggel kötendő szerződés megkötéséig: VÉL I.1.44.a. 1458/1943.

1948-ban 4, 1950-ben pedig 3 nővér működött közre az óvoda és a napközi otthon vezetésében a rendi célkitűzések, a leányifjúság és az gyermekgondozás ellátásának megfelelően.

A *Ciszterci Apácák* (Sorores Cistercienses) közvetlenül a német megszállás előtt, 1944. március 5-én kezdeményezték az apátnál a ciszterci rend női ágának újjáalakulását. Céljuk a többi női szerzetesrenddel összevetve annyiban volt rendhagyó, hogy szervezetük nem valamely karitatív céllal jött létre, hanem az ősi ciszterci fegyelmet kívánták megvalósítani. A rendek felosztásáig két zárdájuk alakult, mindkettő a veszprémi egyházmegye területén. Az első, az 1945-ben Zirc közelében,⁵¹ Nagyesztergár határában alapított Bakonyboldogasszony volt, ahol 1948-ban 10 nővér, illetve 5 novícia és 3 jelölt, 1950-ben 16 nővér, 4 novícia és 4 jelölt élt. Rövid életű monostor alapítására került sor 1949 májusában Toldipusztán Somogyboldogasszony néven.⁵²

A *Szociális Testvérek Társaságát* (Societas Sororum Socialium) Schlachta Margit alapította 1923-ban. Az egyházközségi feladatok ellátása mellett bekapcsolódtak a szociális munkába is, tagjaik részt vettek a katolikus nőmozgalomokban. Az egyházmegye területén 1944-től Veszprémben, a püspöki palotában laktak, illetve a Szegvárról, a front elől menekülők Romádon lettek otthonra.⁵³ Az 1948-as országos névtár szerint pedig Balatonfüreden a bencés szanatórium éttermét és konyháját látta el 6 nővér, illetve Pápán működött még két kihelyezett testvér.

A *Krisztus Király Nővérek Társulata*, vagy más néven a regista nővérek 1948. május és október között Somogykishárságyon lettek ideiglenes otthonra. Tevékenységük korlátozottságát jól jellemzi, hogy sem az országos, sem a veszprémi sematizmusokban nem szerepeltek, mindössze a püspöki hivatal iktatókönyvében lehet nyomukra bukkanni.⁵⁴

APÁCÁK	1914	1926	1938	1946	1949	1950
Megtelepedett rendek száma	6	7	11	15	17	19
Rendházak száma	23	28	37	46	57	
Szerzetesnők száma	247	273	431			609

A férfi szerzetesrendek esetében tapasztalt emelkedésnél a század első felében lényegesen nagyobb mértékű gyarapodás figyelhető meg a női rendeknél.

⁵¹ A házalapításra: VÉL I.1.44.a. 1868/1945.

⁵² Rendes gyóntató kinevezésére 1949-ben került sor: VÉL I.1.44.a. 8500-51/1949.

⁵³ Gyóntatóikat először 1944-ben nevezték ki: VÉL I.1.44.a. 4633/1944. és 5270/1944., Romádra lásd uo. 5664/1944.

⁵⁴ Rövid életű zárdájuk. VÉL I.1.44.a. 362-201/1948-tól 362-208/1948-ig. Helyükre kalocsai iskolanővérek meghívását tervezték, azonban az elképzelést nem sikerült kivitelezni.

A számszerű adatokat vizsgálva az egyházmegyében letelepült apácarendek száma megháromszorozódott, és rendházaik esetében is két és félszeres emelkedés mutatható ki. Az apácák létszámára vonatkozóan sajnos nem rendelkezünk pontos adatokkal az 1940-es évekre, vagyis a házalapítások utolsó nagyobb hullámára vonatkozóan, de az 1914-es és 1938-as adatokat összevetve így is 175%-os bővülés állapítható meg. Jelentős változás ez abban a tekintetben is, hogy az apácák száma az 1938-as névtár szerint ekkor már meghaladta az egyházmegyes papok számát. A férfi és női szerzetesek összlétszámát vizsgálva megfigyelhető, hogy míg 1914-ben alig 10%-kal voltak többen a rendtagok a püspökség világi papjainál, addig ez az arány 1938-ra közel 50%-osra, másfélszeresre nőtt.

Érdekes az egyházmegyében megtelepedett valamennyi szerzetesrend földrajzi elhelyezkedését is megvizsgálni. Az 1938-as veszprémi sematizmus szerinti 57 rendház a püspökség területén a következők szerint oszlott meg. A megyei városokban 18 rendház volt: Kaposvárott 2, Nagykanizsán és Pápán 5-5, Veszprém-ben pedig 6, az összes szerzetesi ház 31%-a. A nagyközségekben 22 intézmény lelt otthonra 14 településen, az összes rendház 39%,-a. Megoszlásuk szerint Balatonbogláron, Berzencén, Fonyódon, Karádon, Külsővaton, Lengyeltótiban, Marcaliban, Sümegen és Várpalotán 1-1, Nagyatádon, Tapolcán, Zalavár–Zalaapátiban 2-2, Zircen 3, Keszthelyen pedig 4. Tizennégy kisközségbe is jutott 17 intézmény, az összes ház 30%-a. Andocs, Bucsuszentlászló, Felsősegesd, Hévízszentandrás, Kéthely, Mesztegnyő, Mosdós, Nagyberény, Pápakovácsi, Somogyvár, Toponár és Türije 1-1, Mernye és Nagykapornak 2-2 intézményt fogadott be.

A kettőnél több szerzetesi szolgálattal bíró egyházmegyei települések sora az alábbi:

- Kaposvár (3): jezsuiták, irgalmas nővérek (rendház, kórház);
- Zirc (3): ciszterciek, Isteni Szeretet Leányai, ferences nővérek (kórház);
- Mernye (3): piaristák, Isteni Megváltó Leányai, majd a Szalvátor nővérek;
- Keszthely (4): premontreiek, kármeliták, irgalmas nővérek (rendház, kórház)
- Nagykanizsa (6): ferencesek két helyen (Szent József rendház és plébánia, Magyarok Nagyasszonya plébánia), piaristák, Notre Dame apácák, irgalmas nővérek (kórház), Szociális Missziótársulat;
- Pápa (6): bencések, ferencesek, irgalmasok (kórház), irgalmas nővérek (rendház, szeretetház), Legszentebb Megváltó Leányai (kórház);
- Veszprém (8): ferencesek, piaristák; angolkisasszonyok, irgalmas nővérek (rendház, kórház), Isteni Szeretet Leányai, Ferences Mária Gondozónővérek (szeretetház), Szociális Testvérek Társulat.

A piarista rend mernyei uradalmi központjában a szerzeteseket ellátó nővérek egymást váltották. Ha a települést nem vesszük figyelembe, úgy az egyházmegye legjelentősebb településeiről mondható el, hogy a szerzetesi lelkiség központjai lettek.

A továbbiakban három, az egyházmegyébe újonnan érkező rend tevékenységét vizsgáljuk meg részletesebben.

A kármeliták egyházmegyei megtelepedése

A Sarutlan Kármelita rend a szerviták mellett a másik olyan férfi szerzetes rend volt, amelyik a korszakban jelent meg az egyházmegyében. A rend történetének viszontagságos évei után a 20. század elején a virágzás évtizedeit élte Magyarországon. Egyetlen győri rendházuk mellé 1896-ban alapították meg budapesti Huba utcai rendházukat, majd 1904-ben Zomborban, 1930-ban Keszthelyen, 1940-ben Kunszentmártonban, 1942-ben pedig Miskolcon nyílt új intézményük. A háború után 1945-ben a pannonhalmi bencésektől kaptak ingatlant a Pápakovácsihoz tartozó Attyapusztán, ahol a rendi előírásoknak megfelelően kiépítették rendtartományi remeteházukat. A renden belül magyarországi házaik 1903-tól teljes jogú kis-, 1947-től nagyrendtartományt képeztek.⁵⁵

A rend 1926-ban kapott engedélyt keszthelyi rendházuk létesítésére.⁵⁶ Az ekkor közel 10.000 katolikus hívővel rendelkező településen – a filiákkal együtt a 14.000-t is meghaladta a hívek száma – egy plébánia működött, illetve a premontrei rendnek is volt a városban rendháza, akik a híres (reál-) gimnáziumot tartották fenn. Keszthelyen az irgalmas nővérek Ranolder intézetében élő nővérek óvodát és polgári leányiskolát vezettek.⁵⁷

Régóta napirenden volt azonban valamely más szerzetesrend meghívása is a hívek lelki életének elmélyítése, illetve a Györök és Cserszeg felé eső külvárosok ellátása céljából. Ezt mutatja, hogy korábbi gyűjtéseik eredményeképp az egyházközség 1928-ban 70.000 pengővel tudott hozzájárulni a kármeliták új templomának építkezéséhez.⁵⁸ A letelepedés másik mozgatója Reischl Imre városbíró volt, aki a templom megnyitását követően közreműködéséért a Nagy Szent Gergely rend kitüntetésében részesült XI. Piusz pápától.⁵⁹

A templomhoz kapcsolódó egyes jogosítványok megszerzése több lépésben történt. 1930. július 19-én Rott püspök engedélyezte az oltáriszentség ünnepélyes alkalmakkor történő kitételét. A templom átadása alkalmából 1930. szeptember 28-án a püspök Bárdos Norbert kármelita növendéket, illetve az épület három harangját szentelte fel. Néhány nappal később, október 5-én került sor a benedikálásra. 1931-ben elkészült a keresztút, 1932-ben a főoltár. A főpásztor megromlott egészségi állapota miatt a templom 1938. május 22-én történt konszekrálására Wéber Pál veszprémi apátplébánost delegálta. A szertartást Piazza Adeodatus velencei pátriárka, kármelita bíboros végezte.⁶⁰

⁵⁵ HERVAY, 1988. 180.

⁵⁶ VÉL I.1.44.a. 5150/1946.

⁵⁷ Sematizmus, 1938. 38–39.

⁵⁸ VÉL I.1.44.a. 5551/1928. Igaz, az összeg felét 25 évre felvett hitelből kívánták fedezni.

⁵⁹ VÉL I.1.44.a. 3689/1930.

⁶⁰ 1930: VÉL I.1.44.a. 3598/1930.; 1931: uo. 1251/1931.; 1932: uo. 1540/1932.; 1938: uo. 2727/1938.

A kármeliták új alapításukat a győri rendházukra nehezedő terhek megosztásával kapcsolták össze, ugyanis a zombori rendház elvesztésével a rend valamennyi központi intézménye Győrben összpontosult. Keszthelyen ezért nemcsak a Kis Szent Teréz tiszteletére szentelt hatalmas méretű új templom épült fel, hanem a szomszédos telkek megvásárlásával a kolostor melletti épületegyüttesben a rendi főiskola és a növendékház is helyet kapott.⁶¹

Bár a kármeliták korábban nem vállalták plébánia vezetését, a háború idején a megváltozott körülmények közepette mégis rákényszerültek erre. 1940. június 7-én Czapik Gyula püspök tájékoztatta Stafaits Aladár Árpád keszthelyi plébánost, hogy a filiákban a balatoni pasztoráció kereteiben nyaranta megszokott sűrűbb istentiszteletek gyakorlatát az egész évre ki akarja terjeszteni. Ez ügyben felvette a kapcsolatot Hász Brokárd kármelita perjellel. Egy héttel később, június 13-án Czapik megbízta Hászt a Stafaitscsal történt megállapodásuk szerint, hogy a perjel felterjesztése értelmében Gyenes, Diás, Vonyarc és Vashegy filiákban vasár- és ünnepnapokon az arra alkalmasnak ítélt két templomban misézzenek, végezzék a betegellátást, és a plébánossal kötött egyezés szerint a szentségek kiszolgáltatását. A szerzetesek fuvardíjának költségét a perselypénz, ennek elégtelensége esetén a templompénztár, a stóladíjat pedig az egyházközségi pénztár fedezte.⁶²

1944. augusztus 23-án Románia sikeresen átállt a szövetségesek oldalára, augusztus 26-án pedig a II. ukrán front csapatai a történeti Magyarország területére léptek. A front ekkor ugyan még meglehetősen távolságra volt Keszthelytől, Pálvölgyi Ignác tartományfőnök számolt a szovjet csapatok későbbi megjelenésével, ezért Mindszenty József püspökhöz egy augusztus 22-ére dátumozott kérelemmel fordult. Ebben kifejtette, hogy tanult az 1919-es budapesti eseményekből, illetve ismerte az „oroszkommunisták” terveit, akik a nem plébánia rangú templomokat luxusnak tekintik, és így a szerzetesi rendházakat is megadóztatják vagy rosszabb esetben meg is szüntetik. Kérte ezért a főpásztort, hogy rendi konstitúcióik ellenére engedélyezze számukra, hogy zárdájukban plébánia alapíttassék, annál is inkább, mivel már korábban is részt vállaltak a hívek lelkigondozásában. Mindszenty ugyancsak augusztus 22-re

⁶¹ A templom és rendház szomszédos telkének megvásárlására vonatkozó miniszteri engedély: VÉL I.1.44.a. 1641/1929.

⁶² VÉL I.1.44.a. 2879/1940. és uo. 3029/1940. A következő év elején, 1941. febr. 21-én újból rendezték a fuvardíjakat. Novák Vilmos keszthelyi adminisztrátor – Stafaits hosszú betegeskedés után 1940. nov. 21-én elhunyt – febr. 13-án jelezte püspökének, hogy a templompénztárakat és végső soron a keszthelyi plébániát nagyon megterhelik a kármelita atyák kiszállásai. Czapik felhívta Hász figyelmét a körülmények közötti fuvarozásra: a kiszálló páterek kettő helyett egy autót, de lehetőség szerint inkább lovaskocsit használjanak, a betegellátást pedig időzítsék a kiszállási napokra, és egyúttal utasította Novákot a kármeliták költségeinek kiegyenlítésére. (uo. 982/1941.) Április 4-én Czapik engedélyezte Hász kérésére a misestipendiumok emelését is, tekintettel a szeminárium fenntartási költségeire és a telente csekély perselypénzre. uo. 1742/1941.

keltezett levelével – a székeskáptalan és az „érdekeltek meghallgatása után” – megalapította a keszthelyi második plébániát, melynek egyúttal kijelölte a határait, és első plébánosává Hajós Miklós perjelt nevezte ki.⁶³ Az önálló plébánia előkészítése néhány hónapot vett igénybe, míg végül felállítását 1944. november 1-én hirdették ki Szent Terézke titulussal, a kijelölt terület november 5-én történt átadásával pedig az ténylegesen is megkezdte működését.⁶⁴ A következő évben Pálvölgyi Ignác lett az új plébánia vezetője, akik e feladatot egészen a rend feloszlásáig ellátta.

Az új kármelita tartományfőnök, Fekete Jenő (1945–1950) a háború után újabb rendi intézményt létrehozásán munkálkodott. 1945. augusztus 27-én azzal a kéréssel fordult Mindszenty József veszprémi püspökhöz, hogy a rendi előírások értelmében engedélyezze számukra egyházmegyéje területén a magyarországi rendtartomány lelkigyakorlatos házának létrehozását. Az Eremus állandó személyzete néhány rendtagból állt, mellettük a beosztott lelkigyakorlatos szerzetesek éltek. Külső civil személyek számára a remeteház még misehallgatás vagy lelkigyakorlat céljából sem volt látogatható, így értelemszerűen pasztorációs tevékenység sem kapcsolódott hozzá, és területére csak egyházi méltóságok léphettek be. A kiszemelt terület a Pápakovácsihoz tartozó Attyapuszta volt. Megélhetését Fekete kérelme szerint a földosztás során kapott 24 hold biztosítaná, amelyet egyébként a terület korábbi tulajdonosa, a pannonhalmi főapátság is átadna számukra. Mindszenty augusztus 30-án kelt válaszában tudomásul vette és engedélyezte az Eremus felállítását azzal a megkötéssel, hogy ott állandóan imádkozzanak a veszprémi egyházmegye papságának növekedésért.⁶⁵ A remeteség a következő év nyarán készült el. Bánáss László püspök 1946. június 14-én jurisdictiót adott Böcskey Berthold páter részére az Eremusba, és egyúttal a házfőnök kérésének megfelelően – tekintettel arra, hogy korábban bencés birtok volt a terület – engedélyezte Kelemen Krizosztom főapátnak az épületek megáldását. A szertartást végül augusztus 11-én Sárközi Pál bakonybéli apát végezte.⁶⁶

⁶³ VÉL I.1.44.a. 4378/1944.

⁶⁴ Pálvölgyi jelentése a november eleji eseményekről: VÉL I.1.44.a. 5533/1944.

⁶⁵ VÉL I.1.44.a. 1699/1945.

⁶⁶ VÉL I.1.44.a. 2277/1946. Az Eremus szerzetesei végül még is részt vállaltak a pasztorációban. Fekete Jenő 1946. jún. 12-én nyilvános kápolna állítását kérelmezte Bánássnál, amely kezdeményezést támogatta Vörös József pápakovácsi esperes-plébános is a tapolcafői hívek ellátása végett. A kérelmet Hoss provikárius engedélyezte még a felszentelés előtt, jún. 27-én. Uo. 2634/1946.

A szerviták Csatkán és Súron

A Szűzanya tiszteletének ápolásában és a lelkipásztori munkában tevékenykedő szervita rend 17. századtól létező egri és pesti rendházai mellé több új intézményt is alapított. 1928-ban a pesthidegkúti Máriaremete kegyhely, 1938-ban a budai hegyekbeli Makkosmária templomát kapták meg Shvoy Lajos székesfehérvári püspöktől. Később Makóra és Törökszentmiklóásra is érkeztek szervita szerzetesek. A bővülés eredményeképp 1928-ban részleges önállóságot kaptak az osztrák-belga rendtartománytól, majd 1947-ben megalkult a magyar rendtartomány.⁶⁷

Az egyházmegye északnyugati sarkában 1940-től Súron telepedtek meg szerviták, ahol ellátták a helyi plébánia vezetését, illetve a szomszédos csatka lelkészség gondozását. Súr kegyura a klosterneuburgi ágostonos prépostság volt, amely prezentálási jogáról Rott püspök felkérésére 1930-ban lemondott. A település vegyes szlovák-magyar lakosságú, és ennek megfelelően felekezeti-leg is megosztott volt a katolikusok és evangélikusok között. Csatkán 1920-ban szervezte meg Rott a helyi káplánságot majd a lelkészséget. Az itteni lelkészek feladatai közé tartozott a csatka búcsújáráhely gondozása is.

Még Rott püspök idejében felmerült annak a lehetősége, hogy a sári katolikus jelenlét támogatására érdemes volna a szervita rend gondozására bízni a plébániát. Az elképzelést támogatta, hogy Migazzy Tibor személyében 1935-ben tapasztalatlan plébános került a helyi egyházközség élére. Migazzy, a falu értelmisége és a hívek között néhány éven belül elmérgesedett a viszony, köszönhetően – az esperesi vizsgálat szerint – a vizitációban rögzített aránytalanul nagy összegű párbernek, illetve a plébános e téren mutatott rugalmatlanságának. Az energikus evangélikus lelkész tevékenysége is aggodalommal töltötte el a veszprémi aulát.⁶⁸ A döntés a székeskáptalan megkérdezése után hamar megszületett: 1940. február 3-án Czapik püspök felajánlotta a sári plébániát a szervitáknak.⁶⁹ A tavasz folyamán kérdésére felvilágosította a rendfőnököt arról, hogy mivel a kegyúr a prezentálásról lemondott, ezért főpásztori hivatalánál fogva ő nevezheti ki ugyan a plébánost, de mindkét egyházközség élére a rend által jelölt személyeket fogja joghatósággal ellátni. A sári plébánia átadása 1940. augusztus 1-én, a csatka lelkészségé 5-én rendben megtörtént. Czapik P. Jáger Rafaelt plébánosi, P. Laluk Bonfiliust lelkészi, P. Bánkuti Albertet pedig kápláni joghatósággal ruházta fel.⁷⁰

⁶⁷ HERVAY, 1988. 182.

⁶⁸ VÉL I.1.44.a. 15/1940. Az 1939. decemberi esperesi jelentéssel párhuzamosan már megkeresték a kegyúr ágostonosokat a szervitát esetleges meghívásával és letelepítésével kapcsolatban. Uo. 2289/1939.

⁶⁹ VÉL I.1.44.a. 347/1940.

⁷⁰ VÉL I.1.44.a 1831/1940., uo. 3995/1940. Az ideiglenesen kiegészítő lelkészként Pápára helyezett

A veszprémi püspökök célja a szerviták letelepítésével a csatkai búcsújáráshely, a Mária-kegyhely felélesztése volt. Néhány év alatt jelentős anyagi ráfordítással a rend megfelelt ennek az elvárásnak, és kiépítették a kegyhelyet: restauráltatták a kápolnát, szabadtéri misézésre alkalmas helyet létesítettek, és menedékházat építettek a zárándokoknak.⁷¹

Az egyházközségek életébe azonban a remélt nyugalmat nem hozta meg a szerviták sári és csatkai lelkipásztori tevékenysége. Évtizedes jelenlétük alatt több szerzetes – Csatkán három, Súron öt – váltotta egymást a településeken, gyümölcsöző kapcsolatot ezért egyikük sem tudott kialakítani a hívekkel.⁷² 1948-ban a szervita rend hazai létszámlhiányára tekintettel a rendfőnöknben felmerült az általában hat szerzetesnek otthont adó sári ház megszüntetésének gondolata.⁷³ Ezt ekkor Hoss helynök és Bánáss püspök közbenjárására ugyan még elvetették, de két évvel később a rendek abolíciója után a szerviták elhagyták a püspökséget, és egyetlen tagjuk sem lépett be az egyházmegye papjai közé.

A Szociális Missziótársulat tevékenysége a püspökség területén

A Prohászka Ottokár szociális útmutatásait a gyakorlatban megvalósítani kívánó nőmozgalmat Farkas Edit alapította 1908-ban. Tevékenységük többrétű volt: szerepet vállaltak a szegénygondozásban, a gyermekvédelemben, a kórház- és fogházmisszióban és a patronázásban; szeretetházakat, népkonyhákat, árvaházakat, napközi otthonokat, óvodákat, gazdaszponyképzőket tartottak fenn, illetve sok helyen részt vettek az egyházközségek munkájában, illetve a liturgikus mozgalmakban.⁷⁴ Az egyházmegye területén először 1925-ben telepedtek meg, Balatonbogláron. Az abolícióig 1927-ben Nagykanizsán, illetve 1936-ban Karádon hoztak létre rendi intézményt – utóbbi azonban csak 1940-ig működött.

A balatonboglári plébánia 1925-ben történt megalapítása jól illeszkedett Rott Nándor püspök tervébe, az intenzívebb balatoni pasztorációt célzó programba.⁷⁵ Az egyházközség elnöke, az első plébános az erdélyi származású

Migazgy még több évig perelte a szervitákat elmaradt párbér-járandósága miatt. Szentszéki ítélet az ügyben 1943-ban született: uo. 2042/1943.

⁷¹ FEKETE, 2009. 100. A rendi kimutatás szerint 9000 pengőt fordítottak a kegyhelyre. A híveket sorsjáték útján kívánták bevonni a költségekbe, valamint a püspök támogatásával a VKM-hez is kérelemmel fordultak. Vö. VÉL I.1.44.a. 504/1943., 2829/1943.

⁷² A csatkai lelkészek Laluk Bonfilius (1940–1944), Póka Elek (1944) és Németh Alajos (1944–1951), a sári plébánosok Jáger Rafael (1940–1941), Kovács Angelusz (1941–1944), Hajdusik Tarzicius (1944–1947), Szabó Balázs (1947–1948) és Quicker Peregrin (1948–1950) voltak. Névtár 1992. 255., 320.

⁷³ VÉL I.1.44.a. 373-6/1948.

⁷⁴ GERGELY, 1997. 200.

⁷⁵ GÁRDONYI, 2010. 282., SCHLEICHER, 2007. 410.

Szentiványi Róbert lett. Nem sokkal nyár eleji megérkezése után június 25-én felvetette főpásztorának a Missziósnővérek meghívásának gondolatát. Rott válaszában elsőként az új plébánia viszonyai rendezésének szükségességére hívta fel Szentiványi figyelmét. Két héttel később, július 9-én a plébános már a letelepitési szerződés részleteivel kereste meg a püspököt, aki július 14-én jóváhagyta a nővérek érkezését.⁷⁶ Augusztusban sor került az egyházközség és a nővérek között a működési feltételek rögzítésére. A nővérek letelepedésének alapját a július 14-én kelt püspöki engedély jelentette. Három nővér érkezett, akik vállalták, hogy napközit létesítenek, kertgazdasági, télen pedig betegápoló tanfolyamokat indítanak a leányifjúságnak. Az egyházközség gondoskodott a nővérek számára lakhatásról – két nagy- és egy kishálószoba, fürdőszoba-konyha ingatlanról –, fűtésről és világításról, továbbá a napközi otthon helyiségéről és ennek takarításáról. A nővérek ezen felül művelésre megkapták a házuk melletti konyhakertet is. A szerződést öt évre kötötték. Szentiványi a szerződést szeptember 4-én terjesztette püspöke elé jóváhagyásra azzal a megjegyzéssel, hogy az egyházközség a boglári politikai községgel olyan megállapodást kötött, mely szerint utóbbiak vállalták a nővérekkel kötött szerződés anyagi terheit. A Misszióstársulat egyházmegyei munkáját a püspök arcképének megküldése és Szentiványi gyóntatónak történő kinevezése után végül hivatalosan szeptember 7-én kezdhette meg.⁷⁷

A nővérek boglári tevékenysége eredményes volt, általában 5-6 apáca élt a településen. A nővérek 1925. augusztus végén érkeztek meg, szeptember 16-án megnyílt a napközi otthon, október 15-én a háztartási tanfolyam vette kezdetét.⁷⁸ A Misszióstársulat rendi szervezetéből adódóan több fogadalmat tett, de nem a zárdában élő „kültagtestvér” is segítette a beltágok munkáját. Feladatuk a nővérek munkájának támogatása volt, így részt vettek a tanfolyamok lebonyolításában, az oktatásban, a betegápolásban és gyermekmenhely működtetésében.⁷⁹ A boglári missziósház 1940-től a nyári pasztorációban is szerephez jutott. A nővérek magánkápolnijában Varga Béla plébános felterjesztése alapján Czapi Gyula püspök engedélyezte a kápolna benedikálását és a nyári időszakban az oltáriszentség őrzését.⁸⁰

⁷⁶ VÉL I.1.44.a. 2237/1925. és 2362/1925.

⁷⁷ VÉL I.1.44.a. 3161/1925. Ekkor Rott további 5 millió koronás segély juttatott Szentiványinak a plébánia lakásának bebútorozására tekintettel arra, hogy az új plébániát Majláth és Prohászka püspökök is fel fogják keresni a közeli jövőben.

⁷⁸ A boglári Missziós-ház. Keresztény Nő 15 (1927) 62–63. Működésük egy éve alatt 2822 ebéd-adagot osztottak ki, 640 népművelési órát tartottak, 60-szor voltak beteggondozáson, és a helyi Népkönyvtárat 150 kötettel gazdagították. SzocMissz 56–57. Ezúton köszönöm Beöthy Suszanna Cecília SM nővér segítségét a rendi irodalomban történő tájékozódásban.

⁷⁹ Működésükre a főpásztori engedélyt Farkas Edit kérvényezte nem sokkal a boglári telep létrehozása után, 1925 októberében. Rott Nándor a plébánosok felügyelete alá helyezte a kültágokat, mivel úgy rendelkezett, hogy szükség szerint a hitoktatásban is vegyenek részt. VÉL I.1.44.a. 4167/1925.

⁸⁰ Varga beszámolójában kitért arra, hogy a Misszióstársulat házában a rend tagjai szoktak

A balatonboglári sikerek után a Társulat 1927-ben az egyházmegye egyik jelentősebb városában, Nagykanizsán hozott létre missziósházat. A városban ekkor a ferenceseknek és a piaristáknak volt rendházuk, az irgalmas nővérek pedig a kórházi ellátásban működtek itt közre. A Szociális Missziótársulat letelepedését világi személy, Kálnay Gyula államrendőrségi főtanácsos kezdeményezte a rendőrség képviseletében februárban, de a későbbi levelek alapján a ferencesek is aktívan támogatták az elképzelést. A kanizsai szervezet Rott Nándor és Farkas Edit egyetértésével végül márciusban alakult meg. A tavasz és a nyár folyamán Elek Amália nővér több alkalommal is ellátogatott a városba a rendház megszervezése és felszerelése céljából. A Rozgonyi utcai épületet a Belügyminisztérium bocsátotta a Missziótársulat rendelkezésére. Szeptember végén a nővérek már a rendházban felállítandó kápolna engedélyezését kérték a püspöktől, amelyet október 7-én meg is kaptak.⁸¹ Ezt a napot tekintették a későbbiekben a missziósház indulásának is. A névtárak nyilvántartása szerint a későbbiekben általában öt nővér élt a kanizsai házban. Napközi otthont tartottak fenn, ebédet biztosítottak a növendékek és a szomszédos elemi iskola diákjai számára, közreműködtek a fogházmissziós munkában és népkonyhát állítottak fel.⁸²

Fennmaradt a rend 1927/1928-as egyházmegyei tevékenységéről készített kimutatás, melyből képet kaphatunk a nővérek szerteágazó munkájukról.⁸³ Eszerint két – fentebb bemutatott – missziósházuk mellett szervezeteik voltak a püspökség több településén, így Barcsen, Csurgón, Kaposvárott, Keszthelyen, Siófokon, Várpalotán, Veszprémben és Zalaszentgróton. A beszámoló három nagyobb területre osztja feladataikat. Egyházi-lelki munka keretében szerveztek 7 lelkigyakorlatot, 95 havi konferenciát, 1 zarándoklalt, 12 vallásos ünnepélyt, valamint 100 főt vezettek a szentségekhez és 405 fő lelkigondozását látták el. Karitatív tevékenység keretében 40.742 reggelit és ebédet osztottak ki, 56 esetben szereztek munkát és 60 esetben fizettek lakbért patronáltjaiknak, továbbá kiosztottak 7568 pengőt. Kulturális munkájuk eredményeképp megvalósult 487 tudományos és szociális témájú előadás, 176 munkadélután és gyűlés, szerveztek 3 tanfolyamot, 2 gyűjtést, valamint 48 egyéb eseményt (színházlátogatás, teadélután stb.).

A Missziótársulat rövid életű karádi intézménye 1936 őszén kezdte meg működését. A községben 1936 nyarán vált megoldandó kérdéssé a községi óvoda fenntartása. Mivel a gyermekek ellátása nem tűrt halasztást, így a nő-

nyaralni, panziójukban pedig világiak is. A boglári templom a nővérek ingatlanaitól félórás gyalogútra van, ami a rekkenő hőségben a beteg és idős vendégeknek rendkívül megerhelő. VÉL I.1.44.a. 2965/1940.

⁸¹ VÉL I.1.44.a. 942/1927., uo. 1326/1927. Az ingatlant korábban a „Munka” szabadkőműves páholy használta, és tulajdonjogilag továbbra is hozzájuk tartozott. Uo. 2679/1927. és 3929/1927.

⁸² SzocMissz 58–59.

⁸³ VÉL I.1.44.a. 1759/1929.

vérek október 2-án úgy telepedtek le a községben, hogy főpásztori engedélyt csak utólag, 1937 januárjában kaptak. A Szugfil Klementinával érkező további három nővér – egy főző-, egy óvoda és egy elemi iskola vezető nővér – a politikai községgel úgy egyezett meg korábban, hogy beköltözésük előtt az óvoda épületét a falu költségén renoválják. A település vezetősége mellett a püspökség helybeli jószágkormányzója – Karád püspöki uradalmi központ volt –, Hankó Ernő is tevékeny szerepet játszhatott az ellátatlan óvoda kérdésének megoldásában, mivel az apácák rendelkezésére bocsátott ingatlan a püspökségé volt. Ennek ellenére csak több hónappal később, januárban került sor a helyzet tisztázására.⁸⁴ A nővérek ellátásának anyagi és természetbeni terheit a püspöki uradalom évi 1400, illetve 1500 pengőig vállalta három évi időtartamra. 1937. január 23-án Rott Nándor feltételes engedélyt adott a Missziótársulat karádi letelepedésére azzal a feltétellel, hogy a hercegprímástól és az anyaháztól is beszerezik a szükséges hozzájárulásokat.

A nővérek viszonya Kákosity Elek plébánossal a kezdeti félreértések után sem rendeződött. Az első panaszok 1939 októberében kerültek napvilágra. Kiderült, hogy az egyházközség több mint ezer pengővel tartozott a nővéreknek, akik egyébként nyár óta szerződés nélkül végezték munkájukat, mivel a korábban három évre kötött és ősszel lejárt szerződést nem hosszabbították meg.⁸⁵ Az új püspök, Czapik Gyula Pöltnél Ignác kármelita szerzetest küldte ki a zárda vizitálására. A vizitátor beszámolója szerint a korábbi példás viszony a plébános és a nővérek között nemrég romlott meg. A nővérek panaszai szerint – Kákosityt nem találta otthon Pöltnél – a plébános állandóan úton volt, lelki gondozásukkal nem foglalkozott, és anyagi nehézségeiket sem orvosolta. Farkas Edit rendfőnök úgy tudta, hogy a nővérlakást is saját költségükön kellett az apácáknak rendbe hozniuk, mivel az egészségre ártalmas állapotban volt, továbbá a püspökségtől közösségi célokra ígért gazdasági épületet sem alakíttatta át számukra az egyházközség. Farkas szerint a közösségi épület hiánya magyarázza, hogy rendtársai a vizitátor tapasztalata szerint sem túl népszerűek a községben. Kákosity Czapiknak küldött levelében elismerte a tartozást: a községbeli iskolaépítéssel indokolta, miért nem maradt elegendő forrás a nővérek céljaira. Mindezekon túl Pálosi Beatrix házfőnök nővért is felelősnek tartotta a kialakult helyzetért.⁸⁶ A Missziótársulat tényleges távozására végül 1940. június 28-án került sor. Kákosity főpásztorának írott jelentésében megismételte korábbi álláspontját, vagyis elismerte a rendezetlen

⁸⁴ Kákosity Elek karádi plébános Rott Nándornak szóló dec. 18-i levelében jelezte: úgy gondolta, hogy Farkas Edit a letelepedést már tisztázta a püspökkel, ezért nem tájékoztatta erről időben a főpásztort. A nővérek gyóntatójának Kákosity előbb a látrányi, majd a tabi plébánost ajánlotta. VÉL I.1.44.a. 5786/1936., uo. 441/1937.

⁸⁵ VÉL I.1.44.a. 6325/1939.

⁸⁶ VÉL I.1.44.a. 6498/1940.

anyagiakat és Beatrix nővér összeférhetetlenségét.⁸⁷ A probléma értékelésekor azonban nem szabad megfeledkezni arról sem – amit egyébként Kákosi mintegy mellékesen megemlített –, hogy éppen a lejáró szerződés időpontjában, 1939 szeptemberében rendeződött csak az abban az évben kétszer is megüritült veszprémi püspöki szék sorsa. Bár a püspök székiüresedés esetén történő helyettesítéséről az egyházjog egyértelműen rendelkezik, a karádi missziósnővérek szerződэшosszabbítása mégis emiatt szenvedett halasztást. Ez pedig végleg elmérgesítette a nővérek és a helyi plébános közötti, feszültségektől amúgy sem mentes viszonyt.

A fentiekben három szerzetesrend különböző súlypontú tevékenységét tekintettük át. A kármeliták, noha eredendően remeterendként tekintettek magukra, keszthelyi jelenléte hamarosan a pasztoráció területére összpontosult. Intézményes formát ez ugyan csak a világháború idején öltött, azonban, mint láttuk, nem előzmények nélkül szerveződött meg a második keszthelyi plébánia sem. A rendi céloknak jobban megfelelt a pápakovácsi eremusház létrehozása, azonban a lelkipásztori feladatok ellátása irányából érkező kihívás itt is megtalálta a rendet. A szerviták egészen más céllal érkeztek az egyházmegyébe. A csatкаи búcsújáróhely felélesztése, illetve a sári evangélikus többségű községben életerős katolikus egyházközség létrehozása a remete kármelitákhoz képest nyitottabb szemléletű szerzetesrendet kívánt. A szerviták, bár a Mária-kegyhely népszerűsítésében elévülhetetlen érdemeket szereztek, a lelkipásztori feladatok ellátása területén nem voltak sikeresek. A rend személyi politikája miatt ugyanis a tetterős páterek a sári falusi közegeből, a néhány fős vidéki rendházból rövidesen a nagyobb, városi rendi intézményekbe kerültek, míg ellenkező irányú mozgás jellemzően az idősebb szerzetesek, illetve az újoncok révén történt. A missziótársulati nővérek egyházmegyei jelenléte jól illusztrálja a női rendek két világháború közötti virágkorát. Mind a nagykanizsai, mind a balatonboglári megtelepedés valamilyen szociális-karitatív feladat megoldására volt hivatott. Utóbbi helyen olyannyira sikeresek voltak a nővérek, hogy végül a rend noviciátusa is a Balaton-parti községben lelt otthonra. Természetesen a karádi óvoda ellátása körüli nehézségek árnyalják a Missziós nővérek sikereit. Mindesetre azonban az a tény, hogy a Missziótársulat után az Isteni Szeretet Leányai érkeztek a püspöki birtokközpontba az óvoda működtetése céljából, arra utal, hogy a plébános és a nővérek közti feszültség személyes jellegű lehetett.

A két világháború közötti egyházmegyei szerzetesi jelenlét kapcsán még egy tényezőre érdemes felfigyelni. Közismert tény, hogy a szerzetesek szociális és karitatív tevékenysége, a férfi rendek esetében pedig a lelkipásztori szolgálatban történő közreműködésük kapcsán a rendek közelebb kerültek a hívekhez.

⁸⁷ VÉL I.1.44.a. 8561/1940.

Tevékenységük, lelkeségük nagyobb hatást gyakorolt az addig jobbra világi papokhoz szokott bármilyen felekezetű lakosságra. A szerzetesrendek számában és a rendtagok létszámában bekövetkező pozitív folyamatok is ezt az elképélést támasztják alá. Ugyanakkor érdemes figyelni arra is, hogy ellenkező irányú tendenciák is jellemezték a rendeket: újból megfigyelhető volt a kontemplatív élet iránti megnövekedett igény, a visszavonultságban – magányban vagy közösségben – az örökkévalót kereső szerzetesi közösségek megerősödése. A ciszterciek borsodpusztai különválása, a rend női ágának megjelenése és rövid időn belül két egyházmegyei házának létrejötte, a pápakovácsi kármelita remeteház megalapítása, a ferencesek veszprémi rendházának recessusházzá történő alakításának kísérlete⁸⁸ jelölik ki ezt az irányt.

Felhasznált források és irodalom

VÉL = Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár, Veszprém

I.1.44.a. = Veszprémi püspöki levéltár, Egyházmegyei Hatóság iratai, Acta dioecesis, Iktatott iratok

VI. 115. = Plébániai levéltárak, Pápakovácsi r.k. plébánia levéltára

Névtár 1948. = *A magyarországi latin- és görögszertartású egyházmegyei és szerzetes római katolikus papság és női szerzetesrendek névtára.* Bp., 1948.

Névtár 1992. = *A veszprémi egyházmegye névtára 1992.* Veszprém, 1992.

Sematizmus 1914. = *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Wesprimiensis a Sancto Stephano proto-rege anno Christi MIX fundatae ad annum Domini MCMXIV.* Wesprimii, 1914.

Sematizmus 1926. = *Schematismus venerabilis cleri almae dioecesis Wesprimiensis a Sancto Stephano proto-rege anno Christi MIX fundatae ad annum Domini MCMXXVI.* Wesprimii, 1926.

Sematizmus 1938. = *Schematismus cleri almae dioecesis Wesprimiensis ad annum jublaei 1938.* Wesprimii, 1938.

Sematizmus 1946. = *Schematismus almae dioecesis Wesprimiensis a S. Stephano protorege fundatae pro anno Domini 1946.* [Veszprém, 1946.]

Sematizmus 1949. = *Schematismus almae dioecesis Wesprimiensis a S. Stephano protorege circa annum 1000 fundatae anno Domini 1949.* [Veszprém, 1949.]

Zsinat 1934. = *Egyházmegyei határozatok és törvények. Decreta almae Dioecesis Wesprimiensis anno 1934. diebus 25–28. Junii in secunda synodo dioecesis publica et approbata.* Veszprém, 1935.

⁸⁸ Rácz, 2004. 168.

- ADRIÁNYI, 1974. = ADRIÁNYI Gábor: *Fünfundzwanzig Jahre ungarischer Kirchengeschichte 1895–1945*. Mainz, 1974.
- BÁNK, 1960. = BÁNK József: *Kánoni jog. I.* Bp., 1960.
- CÚTHNÉ GYÓNI, 2014. = CÚTHNÉ GYÓNI Eszter: *A ciszterci rend története Magyarországon 1945 után. A Ciszterci Rend Zirci Apátsága 1945 és 1981 között*. Bp., 2014. [Doktori disszertáció.]
- ERDŐ, 1988. = ERDŐ Péter: A magyarországi kegyuraság. In: TURÁNYI László (szerk.): *Magyar Katolikus Almanach II. A magyar katolikus egyház élete 1945–1985*. Bp., 1988. 697–718.
- FEKETE, 2009. = FEKETE József: *A szervita rend magyarországi története 1867-től 1950-ig*. Bp., 2009. [Doktori disszertáció.]
- GALCSIK, 2007. = GALCSIK Zsolt: A pálos rend női ága. A Krisztus Királyról Nevezett Népművelő Testvérek társaságának vázlatos története (1928–1950). In: ÓZE Sándor – SARBÁK Gábor: *Decus Solitudinis. Pálos évszázadok*. Bp., 2007. (Művelődéstörténeti Műhely. Rendtörténeti Konferenciák 4/1.) 286–302.
- GÁRDONYI, 2006. = GÁRDONYI Máté: Kerkai páter „somogyi kísérlete” (1948). In: FÜZES Ádám – LEGEZA László (szerk.): *Memoriae tradere. Tanulmányok és írások Török József hatvanadaik születésnapjára*. Bp., 2006. 133–140.
- GÁRDONYI, 2007. = GÁRDONYI Máté: Piarista kegyuraság Somogyban. In: BÓSZÉ Sándor (szerk.): *Somogy Megye Múltjából. Levéltári évkönyv 38*. Kaposvár, 2007. 101–105.
- GÁRDONYI, 2010. = GÁRDONYI Máté: Huszadik századi kihívások, pasztorációs útkeresés a veszprémi egyházmegyében. In: HERMANN István – KARLINSZKY Balázs (szerk.): *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Veszprém, 2010. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22. / A veszprémi egyházmegye múltjából 22.) 275–297.
- GÁRDONYI, 2012. = GÁRDONYI Máté: Az 1923. évi veszprémi zsinat előkészítő munkálatai. In: KARLINSZKY Balázs – VARGA Tibor László (szerk.): *Corde aperto. Tanulmányok Kredics László nyolcvanadik születésnapjára*. Veszprém, 2012. 47–64.
- GÁRDONYI, 2014. = GÁRDONYI Máté: A veszprémi egyházmegye 1923. évi zsinata. In: BALOGH Margit – VARGA Szabolcs – VÉRTESI Lázár (szerk.): *Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században*. Bp.–Pécs, 2014. 325–338. (Pécsi Hittudományi Főiskola kiadványai 17. *Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis* 10.)
- GERGELY, 1997. = GERGELY Jenő: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. Bp., 1997.

- HERVAY, 1988. = HERVAY Ferenc: Szerzetesrendek. In: TURÁNYI László (szerk.): *Magyar Katolikus Almanach II. A magyar katolikus egyház élete 1945–1985*. Bp., 1988. 157–198.
- HORVÁTH, 1930. = HORVÁTH Konstantin: *Zirc története*. Veszprém, 1930. (Zirci könyvek 1.)
- KARLINSZKY, 2009. = KARLINSZKY Balázs: A veszprémi Szent Margit-templom építésének körülményei a helytörténet-írásban és a források alapján. *Veszprémi Szemle* 11 (2009/2) 27–34.
- MOLNÁR, 2003. = MOLNÁR Antal: *A katolikus egyház a hódolt Dunántúlon*. Bp., 2003. (METEM Könyvek 44.)
- NYISZTOR, 1962. = NYISZTOR Zoltán: *Ötven esztendő. Századunk katolikus megújódása*. Bécs, 1962.
- PETRUCH, 1992. = PETRUCH Antal: *Száz év a magyar jezsuiták múltjából (1853–1950). I–II*. Bp., 1992–1994. (Anima Una könyvek 4–6.)
- RÁCZ, 2004. = RÁCZ Piusz OFM: *Ferencesek az ország nyugati részén*. Zalaegerszeg, 2004.
- F. ROMHÁNYI, 2000. = F. ROMHÁNYI Beatrix: *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*. Bp., 2000.
- SCHLEICHER, 2007. = SCHLEICHER Vera: Nyaraló hívek, hívó nyaralók. Fürdőtelepi templomok és kápolnák a Balaton-parton 1. In: LACZKOVITS Emőke – SZŐCSNÉ GAZDA Enikő (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 7. Konferencia Sepsiszentgyörgyön 2005. szeptember 1–3*. Sepsiszentgyörgy–Veszprém, 2007. 405–418.
- SIPTÁR, 2010. = SIPTÁR Dániel: Kolostoralapítások és szerzetesi lelkipásztorkodás a Veszprémi Egyházmegye török alól felszabadult részein. In: HERMANN István – KARLINSZKY Balázs (szerk.): *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Veszprém, 2010. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22. / A veszprémi egyházmegye múltjából 22.) 69–102.
- SIPTÁR, 2014. = SIPTÁR Dániel: A monasztikus szerzetesség megújulása a Veszprémi Egyházmegyében. In: HERMANN István (szerk.): *Padányi Biró Márton veszprémi püspök emlékezete*. Veszprém, 2014. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 33.) 165–193.
- SZÁNTÓ, 1985. = SZÁNTÓ Konrád: *A katolikus egyház története. II*. Bp., 1985.
- TAKÁCS, 1987. = TAKÁCS Lajos: *Ranolder János veszprémi püspök élete és munkássága (1806–1875)*. Veszprém, 1987. (A veszprémi egyházmegye múltjából 14.)

*Religious orders in the Veszprém diocese
between 1914–1950*

The Veszprém diocese, which earlier had been of average extension, became one of the most extended and most populous Hungarian episcopacy, together with the dioceses of Eger and Vác, within the new national boundaries drawn at the Trianon palace, 1921. Numerous new cloisters were opened for monks and nuns either from the former Hungarian territories as well as for the increasing flock of novices. The number of male monks between 1914 and 1950 changed from 145 to 281, whereas that of nuns spread from 247 to 609. A similar flare can be witnessed in the number of male cloisters from 19 to 26, and that of nunneries from 23 to 57. As patrons of parishes, orders took part in religious life: monk-priests served in 1914 at 27, and in 1950 at 44 parishes. Several orders were also committed to education: elementary schools were generally run by local congregations with numerous monk- or nun-teachers, secondary schools were maintained by orders (Piarists: Nagykanizsa, Veszprém, Benedictines: Pápa, Premonstratensians: Keszthely), and institutions of female education also flourished throughout the diocese. The author surveys this development by investigating the orders in general and three of them in depth.